

СИНЕРГЕТИКА: НОВА СОЦІАЛЬНО ЕКОНОМІЧНА ПАРАДИГМА МИСЛЕННЯ

*Ходаківський Є. І., д.е.н.,
Якобчук В. А., здобувач*

Постановка проблеми. На зламі епох в еволюції наукового світогляду сталися корінні і незворотні зміни: людство відмовилося від механістичного сприйняття картини світу та механістичної діалектики як ключового методу пізнання, що розглядає досліджуваний об'єкт як стан закритої системи, ознакою якої є стійка рівновага, яка визначає генеральну ціль керування буд-якою системою.

Нині передова наукова думка ґрунтується на методології синергетики, тобто методології пізнання закономірностей і процесів самоутворення (штучного утворення структур), створення умов для самоорганізації та наведення на самостабілізацію систем (Г.Хакен).

Зупиняючись на механістично-діалектичній методології, ми звертаємо увагу на певний рівень задоволення системи її рівноважним станом, гальмуючи вічні присутності піднесення і спадів, вдосконалення нового на основі руйнування строго, постійних змін, їх закріплення і нових змін. Синергетичні зміни системи – це «вічний бій, спокій нам лише сниться» (Олександр Блок).

Отже, визначаючи сучасну методологію наукового пізнання, ми визначаємо, що її механістичною основою є діалектика, але її вершиною – синергетика (російські вчені А.Добринін і Л.Тарасович розглядають теорію ринку як боротьбу за єдність матеріального і духовного, див. Экономическая теория / изд. «Питер», 2004. – 544 с.).

Для України як країни з ринковою економікою, яка в теперішній час активізується на міжнародній арені освоєння методології синергетики матиме вирішальне значення.

Аналіз останніх досліджень. Під науковою парадигмою розуміють деяку вихідну концептуальну схему, модель постановки та вирішення проблем, методів дослідження, пануючих протягом певного історичного періоду в науковому співтоваристві. В її основі лежать найбільш загальні припущення про природу явищ і можливі способи їх пізнання, отримані шляхом групування спостережень подібних явищ. Такою парадигмою сучасності є синергетика.

При цьому синергетика розглядається як одна з фундаментальних концепцій, що складає ядро сучасної наукової картини світу. У самому короткому визначенні синергетика являє собою теорію самоорганізації систем різної природи.

До сутності синергетики відноситься універсальний характер розкритих нею закономірностей, а значить, за необхідністю міждисциплінарний характер проведених у її рамках досліджень. На перше місце ставиться спільність процесів еволюції і самоорганізації, що мають місце в фізичних, хімічних, біологічних, соціальних і інших системах. Вказівка на специфіку, несхожість цих систем розглядається скоріше як уточнення, що коректує поправки, виноситься за дужки. При цьому завдання синергетики – не просто вловити зовнішні аналогії, а встановити внутрішні ізоморфізми поведінки таких систем.

Синергетика рівним чином припускає як сходження від конкретних експериментальних даних до теоретичних і міждисциплінарним узагальнень, так і зворотний процес – прикладне використання теоретичних уявлень і розроблених моделей у різних дисциплінах і сферах практичної діяльності.

Поряд з цим, дещо відрізняючись на загальному тлі, з тією ж метою пошуку нових методологічних підходів до економічних досліджень зроблено ряд спроб використання засад міждисциплінарної науки. Цей напрямок розглядається у публікаціях Б. Кузнецова, І. Уранова, С. Єрохіна, С. Мочерного, Л. Євстигнєєвої та Р. Євстигнєєва, Л. Колеснікової, Д. Чистильна, Ж. Поплавської та інших.

Метою дослідження є обґрунтування і практична презентація нової соціально-економічної парадигми пізнання картини світу і застосування її в формуванні засад сталого розвитку агроекономічної системи на основі розробки регуляторів еколого збалансованого розвитку, інституційних аспектів, формування системи соціально економічних відносин та моделювання еколого-виробничої рівноваги в регіонах посиленого екологічного навантаження.

Результати дослідження. Україна, економічна потужність, якої на початку 90-х років складала 7% валового світового продукту (при питомій вазі 1% світового населення), так і не ввійшла в коло економічно спроможних країн світу. Гірше всього, що в часи становлення своєї незалежності, економіка потрапила в найбільшу яму рецесії, яку за всіма ознаками соціально-економічного спаду – можна назвати найбільшою в історії існування національних економік світу, катастрофою. Смерч такого катастрофічного руйнування економіки зніс з лиця землі більше 5 мільйонів кращих громадян (Бог завжди забирає кращих), що віддали свою працю і здоров'я в неповернуті заощадження, які згоріли в полум'ї гіперінфляції (гідної книги рекордів Гіннеса).

З того часу наступила інша біда, яку за тривалістю та глибиною слід також іменувати гіпертрофічною. Нинішній період економічного стану національної економічної системи заслуговує назви тотальної депресії, наслідком якої є неспроможність більш 90% громадян забезпечити свої реальні та першонеобхідні потреби за рахунок чесної праці (заробітної плати) чи корпоративних доходів (яких взагалі не існує). І тому, більше 7 мільйонів громадян України заробляють на потреби в країнах далекого і близького зарубіжжя.

Абсолютна більшість тих, що «заробляють» на батьківщині через ту ж від'ємну еквівалентність відтворення життєвих потреб за рахунок реальної заробітної плати, – в стані депресії (депресія людини – депресія країни) та гірше всього працівникам інтелектуальної сфери. Їх доходи аж ніяк не відповідають стандартам оплати складної кваліфікованої праці. А саме ноос, тобто розум, інтелект людини має відігравати вирішальну роль в створенні засад нового суспільства (А.Філіпенко).

З точки зору синергетичної методології пізнання економічних і соціальних явищ, джерелом створення додаткової та нової вартості є теперішня чи минула (уречевлена в новаціях) інтелектуальна праця, на відміну від механістичної теорії формування додаткової вартості за рахунок додатково витраченого робочого часу.

Професійною ознакою економіста будь-якого рангу є вміння виявляти, нарощувати і здобувати ефект від поєднання і взаємодії робочої сили і засобів праці, наслідків цієї взаємодії – тих же кінцевих результатів, кооперувати працю, інтегрувати галузі, виробництво і обслуговування.

В США ще з половини минулого століття за методологічним сценарієм проф. Ігоря Ансоффа, здобувають чистого роду економічний ефект за рахунок синергії взаємозв'язків в холдингових об'єднаннях.

В Житомирському національному агроекологічному університеті, на кафедрі економічної теорії формується нова школа пізнання та корегування розвитку економічних і соціальних систем на основі нової парадигми досліджень. Перша книжечка (19 стор.) «Управлінська вертикаль та синергетика руйнувань», що запитана у відповідь на пояснення економічних та соціальних катастроф руйнуючих Україну з 1991-1996 років, вийшла в 2002 році. А в 2003 році у видавництві Житомирського інженерно-технологічного інституту з'явилась «Синергетика економічних систем» – 242 стор. З цього часу виходить чимало статей і тез у періодичних виданнях. В 2007 році побачили світ монографію «Синергетична парадигма економіки» (154 стор.) та книга «Ауторизм, синергетика руйнувань і позитивних змін» (206 стор.) у видавництві спілки економістів України. За монографію «Методологія наукових досліджень в парадигмі синергетики» (342 стор.) Українською академією аграрних наук авторський колектив в складі Ходаківського Є.І., Данилка В.К., Цаль-Цалка Ю.С. удостоєний першого місця серед кращих наукових праць 2008 року в галузі «Економічних знань» за напрямком: мікро- та макроекономіка.

Дослідження кафедри економічної теорії за розділом 6. Формування синергетичних засад сталого розвитку агроекономічної системи: земельний та екологічний аспекти (керівник розділу Якобчук В.П.) в 2012 р. оформлені в колективну монографію «Синергетика: методологія ефектів» (624 с.).

Висновки. В монографії досліджені ефекти синергії на мікроекономічному рівні, синергетика макроекономічних систем, методологічні засади та практичний інструментарій синергетичної оцінки економічного потенціалу підприємства, синергетичні основи формування стійкості соціоекономічних систем, методологія ефективності інтеграції у світовій економіці, синергетико-праксеологічні засади дослідження економічних і соціальних явищ, методологія управління екологоекономічної ефективністю діяльності підприємства, синергійна технологія впливу на індивідуальну і масову свідомість (психологія реклами) та інші.